

Pro Robinsonovu analýzu je jedním ze základních momentů vztah práce a kapitálu. Jeho přístup je tedy – použijeme-li známé rozlišení – spíše marxovský než weberovský. Robinson má v tomto ohledu blíže k Harveyovi a „škole regulace“, případně k Arrighimu než k Wallersteinovi. V závěrečné, čtvrté části knihy se zabývá protirečeniami globálního kapitalismu a budoucností globální společnosti. Bude v ní – řečeno slovy autora – probíhat boj o hegemonii mezi transnacionální kapitalistickou třídou a silami lidového odporu, zatím ovšem značně nezralými a nevykrytalizovanými.

Kniha je tedy do určité míry prognózou, která, jak již bylo řečeno, nehlasá nutný zánik kapitalismu a jeho přetvoření v něco úplně jiného, ale předpokládá spíše přechod do jeho nové fáze. Je samozřejmě otázka, do jaké míry potvrdí skutečný běh věcí autorovy představy o postupné transnacionalizaci produkce, třídní struktury a státu. Nicméně např. Robinsonova analýza ekonomické krize let 2000-2001 a jejích důsledků pro budoucnost dopadá při porovnání s realitou dnešní mnohem rozsáhlejší krize velmi dobře.

Přestože Robinson předkládá svoji teorii v precizní vědecké formulaci, sám se označuje za vědce i aktivistu; od poloviny 80. let se angažuje např. při podpoře sandinovců v Nikaragui. Autor se snaží vyloužit svou teorii vědecky přesně a přitom jazykem srozumitelným i laikovi. Ne vždy se tuto srozumitelnost daří udržet stejnou měrou, výklad naráží na určité potíže zejména v teoretičtější třetí kapitole, která je věnována transnacionálnímu státu. Na druhé straně z mnoha míst publikace dýchá na čtenáře atmosféra intelektuálních debat Latinské Ameriky, s jejich vášnivostí a aktivismem, kombinovaná se severoamerickou střídavostí a věcností. Také to dodává Robinsonově knize určité kouzlo a svéráz.

Rudolf Převrátíl

Jasbir K. Puar: Terrorist Assemblages

Homonationalism in Queer Times

Durham & London, Duke University Press 2007. 335 s. Edícia Next Wave. New Directions in Women's Studies.

Sofistikovaný názov knihy *Teroristické asambláže. Homonacionalizmus v čudných časoch* sa oku slovenskej či českej čitateľky vidí na prvý pohľad možno cudzí. Pre Jasbir Puarovú, profesorku na Katedre ženských a rodových štúdií na Rutgersovej univerzite, však jednotlivé pojmy predstavujú „kóty“ mapovania dneška. Ako sama v knihe hovorí, chce historizovať súčasnosť a v miestach, v ktorých sa zmnóžujú diskurzy, významy, afekty, chce vidieť, písať, cítiť asambláže ako nové konceptuálne uchopenia toho, čo by sme niekedy nazvali napríklad identitou (osoby, veci, udalosti).

Výskumný projekt autorky, občianky Spojených štátov amerických, výskumníčky a profesorky pôsobiacej na americkej univerzite, je určený udalosťami z 11. septembra 2001 a tým, ako formovali americkú politiku a životy ľudí na celom svete v nasledujúcich mesiacoch a rokoch.¹ Puarová sa vo svojej knihe zaoberá práve týmito „podivnými časmi“ (*queer times*), rámce jej uvažovania však poukazujú na kontinuálnu rolu Spojených štátov amerických v svetovej politike. V úvode predstavuje tri koncepty ako úbežníky, ku ktorým smeruje ďalšia analýza. Sú nimi sexuálny excecionalizmus, queer ako regulatívny ideál a nadvláda beloštva. Kniha spája štyri eseje, koncipované ako prípadové štúdie využívajúce prístupy queer teórie, kultúrnych štúdií a filozofie, najmä tej, ktorá rozvíja odkaz Deleuza a ostatne vydávaných Foucaultových prác zaoberajúcich sa biopolitikou.

Puarová tvrdí, že imperialistický projekt USA vytvára nové subjekty amerického občianstva. Nimi sa stali teplí – gejovia, lesby, ktorí o začlenenie do tela národa zápasili od 50. rokov minulého storočia. Na začiatku 21. storočia sa ale národné telo USA, aj so svojou novou excecionalistickou subjektivitou teplého patriota, podľa Puarovej tvorí, regeneruje, obživuje na účet celých populácií, ktoré žijú tak na území USA ako aj mimo neho – tam, kde Spojené štáty americké a ich spojenci realizujú vojenské útoky (Irak, Afganistan) a aj na neurčiteľnom mieste, v deteritorializovanej sieti teroristickej populácie, jej „buniek“.

Rozvíjanie teoretických pojmov a argumentácie sa v knihe podľa postupu „queerskej metodologickej filozofie“ (s. xv²) organicky prepletá s hustým opisom autorkinho zúčastneného pozorovania, analýzou mediálnych správ, manifestov a filmov, pričom do popredia sa dostáva najmä v záverečnej kapitole knihy. No ak by sme chceli nespojité asambláže dočasne situovať do akejsi konceptuálnej kartografie, ako nosná sa podľa môjho názoru ukazuje práve spojníca medzi subjektom práva umiestnenom v juristickom registri a populáciou z registra biopolitického.

Autorka v jednotlivých esejach častokrát postupuje tak, že juxtaponuje zdanlivo vzdialené udalosti a odhaľuje ich podobnosti či rezonancie. Rezonancia však pre ňu nie je bežným rétorickým prostriedkom, rezonancie sú afektívne, unikajú našej pozornosti, lebo sú veľmi fyzické, pôsobia „na telo“. Umožňuje ich náš život v spoločnostiach kontroly, ktoré sa starajú o distribúciu, nákazlivé šírenie afektov – strachu, úzkosti, pozornosti, ale aj intimity. V jednotlivých kapitolách tak spolu rezonujú napr. mučenie Iračanov v Abú Ghrajb a modernistická sebaaprezenzácia USA v kreslenom televíznom seriáli aj v armádných nariadeniach, súbežná dekriminalizácia sodomie v roku 2004 a začiatok prenasledovania údajných podozrivých teroristov – stelesnených v moslimských migrantoch v newyorských

1 Ďalšími zaujímavými prácami v tejto oblasti sú napr. *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence* Judith Butlerovej (Verso, London & New York, 2006) alebo *Afflicted Powers. Capital and Spectacle in the New Age of War*, ktorého autori sú združení v kolektíve Retort (Verso, London & New York, 2005).

2 Všetky strankové odkazy v zátvorkách v texte sa vzťahujú k recenzovanej publikácii.

štvrtiach, ale aj v sikhských mužoch, ktorých turbany boli na uliciach miest Spojených štátov amerických pre orientalistické oko na nerozoznanie od pokrývky hlavy Usámu bin Ládina.

Homonacionalizmus predstavuje revitalizáciu celku USA prostredníctvom začlenenia kedysi abjektných a (v dôsledku AIDS a štátom podfinancovanej zdravotnej starostlivosti) umŕtvovaných tiel teplých (queers, tu najmä gejov) do tela národa. Jeho súčasťou sa stávajú mimitickým reprodukováním heteronormativity a domesticity ako páry, ktorých súžitie je v čoraz väčšom počte štátov USA posvätené manželským zväzkom a vari ešte posvätejšou úlohou vychovávať deti. Queer ako regulačný ideál subjektivity homonormatívneho poriadku je zároveň dobrým subjektom kapitalizmu – obrazne povedané, je subjektom nielen „pred zákonom“, ale aj „pred pokladňou“ – a (čo je dôležité najmä pre vymedzenie sa voči údajnému „náboženskému fanatizmu“ moslimov) – je subjektom sekulárnym. Podľa Puarovej je takáto hegemonná queerska politika politikou výnimočnosti, upevňuje triedne a rasové privilégia belochov, rozdeľuje teplých a zneviediteľňuje pozície tých, ktorí sú nútení uprednostniť gejské manželstvo skôr kvôli zdravotnému poisteniu pre svojho partnera či partnerku než kvôli romantizovanej fantázii. A najmä: takáto queerska politika v čase výnimočného stavu, nastolenom v roku 2001 Zákonom o patriotizme, normalizuje excecionalitu queers. Ako queer – teplé, teplošské, čudné, podivné – potom označuje nové abjektné telá celých teroristických populácií, ktoré majú byť buď predmetom politického vládnutia a jeho sledovacieho aparátu, alebo má byť v nekropolitickom projekte (Puarová odkazuje na *Necropolitics* kamerunského filozofa Achilla Mbembeho) amerického imperializmu cieľom ich smrti.

Skúmanie Puarovej sa teda nepýta na to, čo teroristického je na queer telách, ale čo je queer na telách tých, ktorí sú považovaní za teroristov (s. xxiii). Homosexualita a queer tvoria radikálnu kultúrnu odlišnosť (s. 139). Byť teplým a byť zároveň moslimom či Iračanom sa preto stalo nepredstaviteľným – stelesnením represie irackého štátu alebo samotného islamu sa stala aj ich homofóbia. Homonormativita v nich doposiaľ nie je možná a len postupom času sa môže stať súčasťou civilizačnej misie nesenej západným militarizmom. „Usporiadaná teplá rodina“ je výlučným prívlastkom pokroku západu, a preto sa akýkoľvek akt či identita pripomínajúce homosexualitu (alebo už len homosocialita medzi moslimami) číta ako sodomia, zvrhnutiahodná perverznosť. Popri domestikovanom queerskom nacionalizme a patriotizme v USA sa teda queer „lepší“ na telá inde a aj celkom inak.

Kým dobré liberálne subjekty získali dekriminalizáciou sodomie právo na súkromie, v tom istom čase ho celá populácia moslimov – mužov – podozrivá z terorizmu

1 Genealógiu pojmu queer objasňujú napr. Judith Butlerová: *Kritické teploušství (Filosofický časopis, 47, 1999, č. 5, s. 753-771)* a sprievodný komentár Pavla Baršu. Alebo: Tamsin Spargo: *Foucault a teorie podivného*. Přel. J. Vacek. Praha, Triton 2001.

začala strácať. Sledovací aparát štátu rezignoval na prezumpciu nevinu a zacielil sa na identifikovanie podozrivých jednotlivcov na základe ich rodových, rasových, etnických, náboženských identifikácií. Ak ich už na základe sledovania podľa takejto diskriminačnej identifikácie priamo nezatvoril do detenčných zariadení, vytvoril prinajmenšom asambláž sledovania, v ktorej celá spoločnosť participuje na monitorovaní, sebamonitorovaní, kalkulovaní, počúvaní podozrivých slovných spojení atď. Regulácia sa presunula na úroveň drobných úkonov individua, aspektov správania, cítenia, videnia. Podľa výskumu Puarovej aj newyorská polícia zmenila spôsob sledovania: detailný (a diskriminačný) profil potenciálneho teroristu nahradila súborom šiestich širokých charakteristík jeho pravdepodobného správania a pocitov, ktoré v tom, kto s ním zdieľa priestor, vyvoláva.

Keď teda Puarová hovorí o afektívnom obrate vo viacerých disciplínach, spolu s Deleuzom, Massumim a Patriciou Cloughovu hovorí o afektoch, ktoré k telám priliehajú, zretazujú a oddeľujú telá najmä preto, lebo sú predmetom sledovania. Afektívne telo je tak len jedným aspektom mnohorakého tela, ktoré je okrem toho aj excesívne vo svojom rasovom a sexuálnom určení a ako súbor premenných, získaných prostredníctvom sledovania a uložených v databázach o populácii, je zase telom dátovým. Základnými schopnosťami takéhoto tela je jeho kapacita preto, aby bolo sledované, a „kapacita kapacity“ byť sledované, t.j. kapacita tvoriť a regenerovať telá, ktoré budú môcť byť sledované.

Práve kapacita pre generovanie sledovateľného tela je privilégiom istých tiel. Zosobnením, alebo massumiovsky povedané – intenzifikáciou –, deprivilegovaného tela je teroristická asambláž, telo, ktoré si volí smrť. Súbežne s foucaultovskou biopolitikou tak spolupôsobí aj nekropolitika.

Čo v tomto usporiadaní politiky robí queer (teda nie čo queer reprezentuje, ale čo spôsobuje)? Queer sa môže prilepiť na dobré aj zlé telá, revitalizovať tak konkrétnu silu štátu alebo iný štát a jeho populáciu „odsúdiť na smrť“.

Puarová však vyzýva k tomu, aby sme queer pochopili ako asambláž, ktorá „zruší binárnu opozíciu medzi subjektmi, ktoré sú queer a ktoré queer nie sú, a namiesto toho, aby bola queerskosť vždy disidentskou, rezistentnou a alternatívnou (...), asambláž zdôrazňuje jej náhodnosť a komplicitvo s dominantným usporiadaním“ (s. 205).

V celkom inom konceptuálnom rámci tak Puarová čiastočne opakuje chápanie rodu Judith Butlerovej. Obe koncepcie základných kategórií ich skúmaní (raz queer a potom rodu) spája schéma opakovania a odlišnosti. Ale kým Butlerová ju definuje v rámci derridovskej citácie v praxi označovania, Puarová v asambláži odkazuje na Massumiho koncept ontogenetickej diferencie privilegujúci neurčitost' a procesualnosť, ktoré tvoria pole, v ktorom vzniká to, čo je.

Podľa môjho názoru v projekte Puarovej problematickým zostáva najmä predpoklad, že samotná ontogenetická diferencia môže generovať takú politiku, v ktorej protivníci nebudú jasne definovaní, ale budú miznúť, preskupovať sa a obja-

vovat' sa v reteritorializujúcich aj deteritorializujúcich sa asamblážach afektov a výpovedí. Som pevne presvedčená o tom, že queer teória má hovoriť do „ozajstnej politiky“ „metateórií a reálnej politiky impéria“ (s. 204), ako o tom v závere píše Puarová a ako žiaden zo študijných a výskumných odborov, ktoré vznikli a odvinuli sa od konkrétnych identít, nemá byť vykázaná do ohrádky ďalšej sociálnovednej či humanitnej špecializácie. *Teroristické asambláže* by mali byť vzaté na vedomie nielen v disciplínach kultúrnych štúdií, queer teórie, amerických a rodových štúdií, ktorým je kniha podľa kategorizácie na obale primárne určená. Ich juxtapozícia živých subjektov a zomierajúcich populácií presvedčivo opisuje a vysvetľuje vrstvy projektu jednej imperialistickej politiky. Ako konkrétne poodstúpiť od likvidačných a kontrolných politických projektov Puarová celkom nevysvetľuje, svoju nádej – hádam podobne ako Badiou v *Metapolitike* alebo aj Arendtová vo *Vita activa* – vkladá do politiky ako radikálneho rezu medzi prítomnosťou a budúcnosťou, do generativity budúcnosti. Potom čo tak podrobne opísala pohyb a fungovanie vojnového stroja amerického imperializmu, ktorý na seba vzal aj podobu queer asambláže, je to možno veľmi nekonkrétny politický program. Možno je však vyjadrením nádeje, afektu, ktorý prilieha k telám, čo sú nielen sledované, ale majú aj kapacitu tvoriť niečo nové.

Lubica Kobová

K problému ontologie kultury

Ekologické a sociálně ekonomické souvislosti

**Sborník z konference věnované 70. výročí narození Josefa Šmajse
Brno, Tribun EU 2009. 152 s.**

Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity v Brně uspořádala v lednu r. 2009 konferenci k sedmdesátinám Josefa Šmajse; tématem konference byla Šmajsova evoluční ontologie. Východiskem evoluční ontologie je rozlišení mezi přirozenou evolucí, jíž vznikl a vyvíjel se vesmír, v něm planeta Země a na ní život, nesmírně složitý, pomalu se vyvíjející systém, vytvářený jak součinností jednotlivých živých systémů s abiotickým prostředím Země, tak součinností mezi živými systémy navzájem, a evolucí umělou, kulturní, vytvářenou pouze jediným (rovněž přirozenou evolucí vytvořeným) živým systémem (člověkem), přičemž tato není přirozeným pokračováním oné, naopak je to evoluce opoziční, konkurenční, poněvadž své struktury může stavět pouze z „materiálu“ získaného rozbíjením struktur vytvořených tou první. Toto rozbíjení už pokročilo daleko, a nemůže už jít o mnoho dál, aniž by zanikly (přirozenou evolucí vytvořené) podmínky pro přežití člověka (i mnoha dalších živých systémů, nikoli však života vůbec, to ještě nesvedeme). Záchrana vyžaduje mnoho: „obrat k Zemi“, úplnou změnu orientace kultury. Musíme přírodě ustoupit, říká Šmajse. Kdo to může poslouchat?